

M. Sadık Aslan kara

Öykü Dediğin

Öykü, Köpeği Ne Zaman Isırır?

Gazetecilerin kendi aralarında aktarageldikleri meslek ilkelerinden biri midir bu bilmiyorum; ama çokça duyduğumuz deyiştir, siz de anımsarsınız kuşkusuz: “Köpek insanı değil, insan köpeği ısırduğunda haber olur!”

Köpeğin öyküyü ısırması olanağı, olsa olsa öykü evreninde yer alan herhangi köpeğin, yazılmakta olduğu öyküyü ısırması anlamına gelebilir herhalde. Öykünün köpeği ısırmasına gelince, durum çok farklı doğrusu. Gerçekten de zaman zaman kimi örneklerde öykünün köpeği ısırmaya yönelmişçesine tutum sergilediği, en azından hırlayıp diş çıkardığı görülebiliyor.

O halde bizim için de gazetecilerin kuralı geçerli olmalı! Ama haber değeriyle öykü değerini aynı paydada eşitlemeye girişiyorsa bir yazar, kim engel olabilir ona?

İyi de öykü köpeği ısırduğunda değer kazanıyor mu gerçekten? Her farklı, aykırı, sıradışı, olağanüstü, tansık vb. elbette en azından bu yanıyla görece değere sahiptir, yadsımak olası mı bunu? Ne var ki insan köpeği ısırduğunda haberin kazandığı “değer” başkadır, öykünün köpeği ısırmasıyla kazanacağı “değer” çok başka! İlki olsa olsa bir bildirim değeridir, adı üzerinde haberin, yani iletişimin kendisi değerlidir burada. Oysa öyküden beklenen, kullanmalık düzlemde, iletişim bağlamında değer taşıması değildir! Bu, kimilerinin sandığının tersine öyküyü pek ilgilendirmez, en azından bu kişilerin beklediğince ilgilendirmez. Öykü, köpeği ısırmıyorsa eğer, ısıracaksa; bu, kazanım, tüketim düzleminde değil yaratım düzleminde, yani sanatsal ya da yazınsal bağlamda değer taşıyarak kendini koyar ortaya.

Öyleyse gelin, öykünün köpeği ısırmasının ne anlama gelebileceği üzerinde duralım... Bunun için de öykünün gereksinirliğinin, doygunluğunun ne olabileceğini düşünelim ilkin. Şiir, nasıl ki şairin usuna gelen her sözcüğü, imgeyi vb. tıkıştırabildiği çuval değilse, öykü de yazarının gönlünce at oynatacağı, “Ben yaptım, oldu!” diyebileceği alan değildir, tıpkı öteki türlerde de görüldüğünce.

Yazın, sanat, felsefe, bilim hep kendi dilleri, yöntemleriyle yapılır; bunun için elbette bir gereksinirliğe yaslanırlar, ne ki bu gereksinirlik öykünün tıka basa doldurulması anlamına

gelmez hiçbir zaman! Dayandığı gereksinirlik kadar aşmamak zorunda olduğu doygunluğu da unutmamak gerekiyor öyküde. Gereksindiklerini yeterince içmemiş ya da doygunluğunu aşmış bir öykü, şurubu yetersiz kalmış ya da fazla kaçmış kadayıfa benzetilebilir pekâlâ!

Öykücü nerede hızlanıp yavaşlamak, nerede kalkıp durmak gerektiğini bilmek zorunda değil mi? Öykünün gereksinirliği, doygunluğu bu yönde alınabilir işte! Gereksindiklerini vermemek aç, yoksul bırakmaktır öyküyü, doygunlaştığı halde vermeyi sürdürmek de şişirmek-tir onu, yatağını, hatta kalıbını değiştirtmektir ona, bu da yükür öykü için! Denebilir ki her iki halde de öykü, bu sanatın kendini gösterdiği örnekler olarak alınamaz hiçbir zaman!

Öykünün gereksinirliği çok zengin bir yelpazede düşünölmeli; neye gereksinebilecekse bunların tümü de dikkate alınmalı yani! Sözcük, öyküsel imge, dönüştürüm, soyutlayım, ses, tartım, biçem, yığma ayrıntı, işlevsel ayrıntı, yan anlam, olay, konu, izlek, şaşırtmaca, burkulma vb. pek çok gereksinirlik! Doygunluk da öyle!

Gereksinirliklerini yeterince almamış, doygunluğa vardığı halde taşırılmış öykü, yazınsal bağlamda öykü değeri taşımaz artık, ama siz onu hâlâ öykü sanabilirsiniz, o başka! Böyle bir örnek, en başta gerçektenlik duygusunu da yitirmiştir zaten. Sanatın, özelde yazından beklenen işlevi de gerçekleşmez öykünün alımlanışında.

Burada, bu yönde beş öyküyü örnekleyerek yazıyı sürdürüyüm istiyorum. F. Ülke Aren'in "Ermenonville Korusu" (*Hanya Konya*, Yazko, 1981); Necati Güngör'ün "Unutulmaz Bir Kadın Resmi" (*Unutulmaz Bir Kadın Resmi*, Özgür, 1986); Şebnem İşigüzel'in "Bir Öğleden Sonra" (*Hanene Ay Doğacak*, Can, 1993); Özcan Karabulut'un "Rojda" (*Aşkın Halleri*, Can, 2000); Sema Kaygusuz'un "Aşkâr" (*Sandık Lekesi*, Can, 2000) adlı öyküleri gereksinirlikleri, doygunlukları açısından ele alındığında nasıl bir görüntü sergiliyor acaba?

Üç beş satırla öykülerin evreninden söz edeyim önce. Aren, "Ermenonville Korusu"nda Fransa'da düşen bir Türk uçağının koruya dağılışı; Güngör, küçük kent dokusunda, nereden geldiği bilinmeyen, konuşmayan, akıl sağlığının bozuk olduğu düşünölen bir kadının erkekler üzerindeki etkisi, sonrasında ölümü; İşigüzel, bir babayla kızı arasında yaşanan tutkulu, sapkın aşkı; Karabulut, toplumsal dokunun bunalıtığı bir orta yaş erkeğinin sürdürdüğü aşka, kadının kızını da katarak oluşturduğu üçgeni; Kaygusuz, dar bir çevrede, cinsel tacize uğrayan bir genç kızın, tacizde bulunan adamın ölümü sonrasında başsağlığına gidişi biçiminde özetlenebilecek bir öykü evreni üzerine kuruyorlar anlatılarını.

Göröldüğü gibi beş öykünün beşi de çarpıcı olayları, dorukta konumlarıyla ele alırken öykünün köpeği ısırışının da örneğini veriyor bir bakıma. Gerçekten de öykülerin tümünün de olağandışına odaklandığı görölebiliyor. Bu durumu, öykülerden seçilecek kimi tümcelerle ortaya koyabilmek de olanaklı.

Sözgelimi F. Ülke Aren "Ermenonville Korusu"nda şu satırlara da yer açıyor öyküsünün iyice belirginleşebilmesi için: "... Türk Hava Yolları'na ait DC 10 Ankara uçağı Paris'in kuzeyindeki Ermenonville Korusu'na düştü." "Ermenonville'de birden alçak, alçacık bulutla-

rın ardından gelen uğursuz bir uğultu duyuldu. (...) Salkımsöğütler huzursuz bir rüzgârla titreştiler ve bulutların nedenini gizlediği korkunç bir patlama duyuldu. (...) Bir ateş yağmurudur başladı. Önce hepsi al alevli küçük parçalar saçıldı etrafa. Kopmuş, ufalanmış parmaklardı bunlar. Küçük parmaklar, orta parmaklar, başparmaklar. Sonra yüzükler, bilezikler, gözlükler, bölük börçük eller, ayaklar yağdı. Hepsi de ateş almış bilekler, dirsekler, omuzlar, hepsi ateş almış gövdeler, başlar, yürekler ve en sonra da hepsi ateş almış, hepsi hâlâ korku, dehşet ve inanmazlıkla dolu gözler yağdı. Kara bir kan yağdı, çoğu yeri buldu, birazı da salkımsöğütleri süsledi ve her şey yerde ve havada çıtır çıtır yanmaya devam etti.” (33, 34)

Necati Güngör, “Unutulmaz Bir Kadın Resmi”nde, hamile bırakılan kadının ölümünü şu irkiltici tümcelerle veriyor: “... Onu yeniden bulduklarında; karnı davul gibi gergin, elleri ayakları şişmiş, yüzü yeşil, dişleri kenetlenmiş olarak Mesih Deresi'nin göletinde bir sabah yeniden bulduklarında; belleklere kazılan acıklı resim unutulur gibi değildi. / Gölete dolan suyun girdabında dönüp duruyordu öyle sırtüstü! Karnı şişkin, gergin, patlayacak gibi! Onu ilk gören çocuklar, şişkin karnına nişan alıp taş atıyorlardı, anlaşılmaz bir acımasızlık içinde... Buz gibi soğuktan su; kimseler göze alamıyordu soyunup da girmeyi. Çocukları kovmuşlar göletin çevresinden; ama çaresizlik içinde, girdabın devinimiyle dönüp duran ölüyü seyrediyorlardı kıyından...” (100, 101)

Şebnem İşigözel, “Bir Öğleden Sonra”da, “elli elli beş yaşlarında”ki adam ile “yirmi beş yaşında”ki kadının birlikteliğini, anlatıcının aktarımıyla şamar gibi okurun yüzüne indiriyor: “Şimdi her şeyi hatırlıyorum: / Yatağın ucundaki komodinin çekmecesinin gümüş aslanlı sapı, danışmadaki çürük dişli uykulu adam, loş ve havasız koridor, 13 numaralı bu oda, yatakta deli gibi sevişen gözleri bağlı baba ve kız. Ya aynada kendisine bakıp duran çelimsiz sokak köpeği. Kız, babasına, daha önceden bildiğim, yoo hayır, sana sevişirken söylediğim şeyleri mırıldanıyordu. / Ruhlarımız farklı bedenlerde sevişirken ben her şeyi bir köpek olarak izliyordum. / Kız, babasına: / ‘Annemle seviştiğini bilmeye katlanamıyordum,’ diyordu. / Bu cümleyi kaç kez söyledi. / Babası, / ‘Şimdi senin içindeyim ve hep orada yaşamak istiyorum,’ diye karşılık verdi.” (60, 61)

Özcan Karabulut, “Rojda”da anlatıcı adamın duygu gitgellerini şu çarpıcı satırlarla yansıtıyor: “İki yorgun insan birbirine arkadaş, anlayışlı birer eş, geçinip sevişip gidiyorduk. Ama galiba, insan yaşlandıkça genç kadınlara daha çok ihtiyaç duyuyor.” “Rojda heyecanımı yitirdiğim ilişkilerin yeni bir başlangıcı olabilir miydi? Çocuğum yaşında bir kıza tutularak felaketimi mi hazırlıyordum?” “Artık daha fazla dayanamazdım: Hayatımda bir kere olsun, bu hikâyeyi yazacaktım.” “Karşımda çekici bir kadın duruyordu, ama tükenmez bir arzuyla başımı döndüren, tepeden tırnağa beni harekete geçiren kızyıdı.” “Derken, ne olursa oluyor, Rojda odasına kaçıyor, annesi gelip yanıma oturuyor, korku dolu gözlerle, o bizim çocuğumuz diyor.” (10 vd.)

Sema Kaygusuz, “Aşkâr”da Gülsüm'le Canan'ın aktarımında anne kızını yıkarken yaşadıkları örtük duygularla, düşüncelerle şaşırtıyor bizi: “Gülsüm kaya gibi sabunu, Canan'ın küçük başına sürerken, içinden en ağır küfürler geçiyormuşçasına burnundan nefes alıp hırliyordu. İçi barlanmış plastik taşı kaynar suya daldırıp arka arkaya kızın başından aşağı boca etti, kızcağız köpüklü bir yontu gibi taş kesilip suyun yakıcılığını yalnızca çürük yerlerinde, göğsündeki ısırik izlerinde hissetti. Haşlanmanın acısıyla kalktı oturdu... (...) / ‘Yarın Gülizar'a başsağılığına gideceğiz.’ / Canan üşüdü, öyle bir üşüdü ki ayakları, kalçaları, omuz başları buz kesti. Anasının ağzından çıkan sözcükler, sivri çakıtaşları gibi kafasından aşağı döküldü. Sabundan kızarmış gözlerini ovuşturarak anasına bakmak istedi, bakamadı. / ‘Ben gelmem, sen de gitme!’ / Gülsüm, lifi tokatlarçasına kızın sırtına vurdu. / ‘Olmaz öyle şey, millet laf eder sonra...’ / ‘Ederlerse etsinler...’ Söylemek istediği en güçlü cümleyi, uzata uzata, dudaklarını oynata oynata söyledi, ‘... geberdi de kurtulduk Asım köpeğinden!’ // ‘Ölünün arkasından öyle konuşulmaz kızım. Ölüm olunca kızgınlık biter...’ “ ‘Öldü işte! Bitti gitti... gitti! Kurcalama artık, otur aşağı, kapa çeneni!’ ” “ ‘Karılar bir şey sorarsa, sesini çıkarma. Dua etmesen bile dudaklarını oynat. Sakın ağlama ha şüphelenirler, sakın delleniş de güleyim deme!’ ” (71 vd.)

Dilce, biçemce, kurguca hepsi de yetkin örnekler bana göre. Ne var ki olayların gerek soyutlayım gerekse dönüştürüm düzlemlerinde Şebnem İşigüzel'in öyküsü, diğer dördünden ayrılıyor. Bu ayrılış iki öbekte belirginleşiyor: 1. İşigüzel, “Bir Öğleden Sonra”da adamla (baba) kadını (kız) saltık anlamda herhangi adam-babayla kadın-kızı olarak alıyor yalnızca. Bu kişilerin herhangi bir toplumsal taban üzerine oturmadıkları görülüyor yani. 2. Sağlam bir zemin kurulamadığı için de soyutlayım, dönüştürüm anlamsallıklarını yitirerek birer oyunsu sürece, yani saltık anlamda soyutlayım, dönüştürüm oyununa kayıyor çabucak.

Oysa diğer dört öykü, bu iki açı dikkate alındığında, herhangi bir boşluğa yer bırakmadıkları gibi, bu yönde çok sağlam temelde soyutlayım, dönüştürüm düzlemleri de sunuyorlar üstelik.

İşte bu vargı, öykü eğer köpeği ısırıcaksa, bunun nasıl yapılması gerektiğini açık seçik gösteriyor bize. Evet, öykü köpeği ısırıcaksa, gazetelerde örneğine rastlandığı biçimde iletişimde, kullanımda, değiştirimde değer taşıması amacıyla yapılmamalı bu, bir yazınsal değer üretilebilmeli öykünün köpeği ısırışıyla.

Gereksinmediği halde öykünüze köpeği ısırtıyorsanız eğer, bunun, yalnızca sizin bileceğiniz bir giz olarak kalacağını düşünmeyin sakın!

İnsanlar da, öyküler de herkesin gözü önünde ısırır köpeği!